

Sprog er nøglen til læring i skolen og kan styrkes!

Professor Dorthe Bleses, TrygFondens Børneforskningscenter

Sprog er nøglen til læring i skolen og elever med svage sprog- og læsekompetencer er udfordret på flere fronter. Svage sproglige kompetencer gør det sværere at forstå og uddrage læring fra lærerens undervisning i klasseværelset. Da svage sproglige kompetencer også svækker forståelsen af skrevne tekster har elever med svagt sprog også vanskeligheder ved at forstå faglige tekster – også selvom de ikke har svært ved at afkode ordene - og derved også sværere ved at bruge skrevne tekster som redskab til ny læring. Når det handler om at styrke sprogkompetencer i skolen, er det også vigtigt at skelne imellem hverdagsprog og fagsprog idet især fagsprog er afgørende for at klare sig godt i skolen. Dette er ikke mindst vigtigt i forhold til styrkelse af sprogkompetencer hos tosprogede elever som er den elevgruppe der har svageste (dansk)sproglige kompetencer.¹ Fagsproget bruges til at tale om faglige begreber i alle fag og beskrive og forklare mere komplicerede sammenhænge i både skrift og tale. Derfor er svage sprogkompetencer ikke bare en udfordring i dansktime, men i alle fag og kan på sigt også forringe både uddannelses- og jobmuligheder og dermed livsmuligheder i det hele taget², også i en dansk kontekst.³

Sprog og læseforståelse kan styrkes i skolen

Som følge deraf har forskere længe været optagede af hvordan man bedst kan styrke folkeskoleelevers sprogkompetencer. For at give praktikere i relation til grundskolen adgang til nyere viden om dette har forskere fra TrygFondens Børneforskningscenter lavet en forskningskortlægning for Undervisningsministeriet der har fokus på *hvilke indsatser der er mest effektivt at styrke sprog- og læseforståelsen blandt elever med svage kompetencer i sprog og læseforståelse*.

Forskningskortlægningen er baseret på en systematisk gennemgang og analyse af 39 forskningskortlægninger, som tilsammen omfatter 667 forskellige forskningsstudier og mindst 75.000- 100.000 børn. Kun indsatser hvis effekt er dokumenteret ved et lodtrækningsforsøg eller et eksperimentelt design med indsatsgruppe og sammenligningsgruppe er inkluderet i kortlægningen. Resultaterne er dels udkommet i en rapport⁴, dels i en videnspakke på emu.dk der omfatter en introduktionsvideo, et vidensnotat hvor resultaterne er formidlet i et let tilgængeligt sprog samt en opsummerende plakat.⁵

Kort fortalt afdækker forskningskortlægningen seks overordnede indsatstyper, som er effektive til at styrke sprog og læseforståelse blandt elever med svage kompetencer i sprog og læsning. De tre mest effektive indsatser er:

1. Læringsstrategier der primært handler om at give eleverne konkrete strategier til hvordan de lærer at forstå en tekst

¹ Læs mere om hverdagsprog og fagsprog i relation til tosprogede elever i TrygFondens Børneforskningscenter og Undervisningsministeriet (2017). Sprog- og læsekompetencer hos tosprogede elever. Vidensnotat. Find hele videnspakken her: <https://emu.dk/grundskole/forskning-og-viden/sproglig-forstaelse/viden-om-sprog-og-laesekompetencer-hos-0>

² Ref

³ Elbro Carsten, Dalby Mogens og Maarbjerg Stine. (2011). Language-learning impairments: A 30-year follow-up of language-impaired children with and without psychiatric, neurological and cognitive difficulties. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 46, 437-448.

⁴ Bleses, D. Hvidman, C., Munkedal, S. & Højen, A. (2018). Elever med svage kompetencer i sprog og læseforståelse: Forskningskortlægning af effektive indsatser, risikofaktorer og sammenhænge med anden læring. Rapport kan downloades her: https://childresearch.au.dk/fileadmin/childresearch/dokumenter/Publikationer/Elever_med_svage_kompetencer_i_sprog_og_laeseformaaelse_20181004.pdf.

⁵ TrygFondens Børneforskningscenter og Undervisningsministeriet (2019). Effektive redskaber til at styrke eleverns sprog og læseforståelse. Pakken kan tilgås her: <https://emu.dk/grundskole/forskning-og-viden/viden-om-udgivelser/viden-om-effektive-redskaber-til-styrke-elevers>

2. Understøttende redskaber som fx grafiske modeller eller kognitive kort der støtter eleverne i at undersøge og bearbejde information i en tekst
3. Fælles boglæsning der fokuserer på fælles læsning af bøger for at understøtte eleverns sprog og læseforståelse.

Kun to af indsatserne havde særligt fokus på sprog, nemlig boglæsning og sprogtræning. Indsatstyperne er ikke gensidigt udelukkende men delvist overlappende, og de anvendes ofte i kombination med hinanden. Alle indsatser kan anvendes i klasseundervisningen enten for den samlede klasse eller i mindre grupper. Såvel i rapporten som videnspakken eksemplificeres de enkelte indsatser og illustreres ved hjælp af konkret brug af indsatserne i undervisningssammenhæng.

Som det fremgår tydeligt at beskrivelsen er mange af indsatserne allerede i brug i dag danske skoler, men de positive effekter af indsatserne forudsætter, at lærere anvender dem under strukturerede rammer og over en længere periode. Ligeledes kræver en positiv effekt ofte, at lærere og pædagoger anvender flere strategier og læringselementer samtidig. Der er ikke lavet empiriske undersøgelser af i hvilket omfang det er tilfældet med hensyn til den måde indsatserne anvendes i folkeskolen i dag. Vi ved heller ikke i om indsatserne anvendes på tværs af fag Det er derfor vigtigt fremadrettet at få afdækket hvordan indsatserne anvendes i dag og hvordan den forskningsbaserede viden bedst muligt kan styrke den undervisning der allerede finder sted for at styrke eleverns sprog- og læseforståelse.

Sprog bør allerede styrkes før skolestart

Sprog er nøglen til læring i skolen og selvom det oplagt peger på vigtigheden af at styrke eleverns sprogkompetencer *mens* de er i skolen, viser nyere dansk forskning at det også er vigtigt at styrke sprog endnu tidligere fordi svage sprogkompetencer blandt elever i folkeskolen opstår langt før børnene begynder i skolen. Børn med et lavt ordforråd i vuggestuealderen har oftere en børn lavere score på nationale test i læsning end børn med et større ordforråd⁶. De har også en 4.8, 2.7, 3.6, og 2.9 gange højere sandsynlighed for at blive blandt dem med de 20 pct. laveste karakterer i henholdsvis dansk, engelsk, matematik og naturvidenskab ved 9. klasses afgangseksamen.⁷ Dette skyldes - forenklet sagt - at hjernen bygges op fra neden, således at ny viden bygger på eksisterende viden, så børn der tidligt i livet har stærke kompetencer, får også lettere ved at lære nyt⁸. Risikoen for at møde skolen med svage sprogkompetencer er højere hvis man kommer fra en familie hvor forældrene har ingen eller kortere uddannelse, har en lavere indkomst eller hvis familien har en immigrantbaggrund⁹. Betydningen af at møde skolen med stærke sproglige kompetencer understreges også af et længdestudie af Andersen og kollegaer, der viser at individuelle forskelle i læsekompetencer er meget stabile fra 2. til 8. klasse¹⁰ (Andersen et al., under udarbejdelse), dvs. det

⁶ Bleses, D., Makransky, G., Dale, P. S., Højen, A., & Ari, B. A. (2016). Early productive vocabulary predicts academic achievement 10 years later. *Applied Psycholinguistics*, 37, 1461-1476

⁷ Dale, P., Paul, A., Bleses, D., & Rosholm, M. (2021). Prediction from early childhood vocabulary to academic achievement at the end of compulsory schooling in Denmark. Manuscript submitted for publication.

⁸ Center on the Developing Child at Harvard University (2016). From Best Practices to Breakthrough Impacts: A Science-Based Approach to Building a More Promising Future for Young Children and Families. <http://www.developingchild.harvard.edu>. På Trygfondens Børneforskningscenters hjemmeside kan du finde to nyttige videoer med dansk om hjernen og hvordan den stimuleres via erfaringer der er udarbejdet af *Center for the Developing Child* <https://childresearch.au.dk/nyheder/nyhed/artikel/to-korte-videoer-om-vigtigheden-af-tidlig-stimulering-af-boern>.

⁹ Bleses, D., Jensen, P., Nielsen, H., Sehested, K., & Sjø, N. (2016). Børns tidlige udvikling og læring. Rapport udarbejdet for Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling. <http://childresearch.au.dk/publikationer/nyhed/artikel/boerns-tidlige-udvikling-og-laering-maalgrupperapport>.

¹⁰ Andersen, S. C., Bodilsen, S., Houmark, M. A. & Nielsen, H. S. (2021). Fade-out of Educational Interventions: Statistical and Substantial Sources. TrygFonden's Centre for Child Research, Aarhus University. Working paper under udarbejdelse.

niveau man møder skolen med i grove træk, også er det niveau man forlader skolen med. Samlet set tyder resultater på disse på at det er for sent at starte med at styrke eleverns sprogkompetencer når først de *er* startet i skole.

Men *er* det er så muligt at styrke børns sprogkompetencer inden skolestart? TrygFondens Børneforskningscenter har netop udgivet et vidensoverblik over effektive indsatser på dagtilbudsområdet, for at give kommunale beslutningstagere og andre interessenter et overblik over de afprøvede indsatser, der har effekt for børnenes udbytte.¹¹ Vidensoverblikket er baseret på effektstudier af 19 indsatser, der alle er undersøgt i lodtrækningsforsøg eller tilsvarende for at opnå så pålidelige resultater som muligt. Vidensoverblikket viser at der findes en række indsatser, der er velafprøvede i en dansk dagtilbudskontekst med veldokumenterede effekter.

Fælles for de indsatser der virker er, at de har størst effekt for børnenes sproglige kompetencer efterfulgt af matematiske kompetencer, mens der ses mindre effekter for socioemotionelle kompetencer. Blandt de indsatser der har størst effekt, er *Vi lærer sammen*, der er afprøvet i tre lodtrækningsforsøg og har dokumenteret effekt for såvel for børn i vuggestuen, dagplejen og børnehaven.¹² *Vi lærer sammen* er funderet i dansk forskning der viser hvad børn kan lære og hvordan de bedst lærer indenfor en pædagogiske ramme, hvor personalet selv omsætter denne viden til en pædagogisk praksis, der er understøttede, engagerende og udviklende for det enkelte barn.

Det er imidlertid ikke nok at vide om en indsats er effektiv når den afprøves som led i et forskningsprojekt. Indsatser skal kunne implementeres efter hensigten i en dagligdag så man kan forvente en effekt på børnenes sprog og læseforståelse. Studier viser fx at indsatser som *Vi lærer sammen* kun har en effekt på børnenes udvikling hvis den anbefalede implementeringsgrad overholdes. Derfor er det nødvendigt at undersøge hvordan implementering bedst kan understøttes.

TrygFondens Børneforskningscenter har derfor med en ny rapport sat udbredelse og implementering af systematiske pædagogiske indsatser på dagsordenen.¹³ To spørgeskemaundersøgelser til henholdsvis forvaltninger og pædagogiske konsulenter viser et betydeligt potentiale for at udbrede effektive indsatser på dagtilbudsområdet men også at der er flere barrierer i forhold til at gøre implementeringen mere effektiv. Et af barrierer der oftest nævnes, er at der er for mange nye tiltag eller indsatsområder uden at de nødvendige ressourcer til at implementere dem følger med. En manglende oplevelse af indsatsers relevans eller manglende følelse af ejerskab over den nye indsats blandt dagtilbudsledere og personale er også en hyppig barriere ligesom manglende viden om hvordan implementering bedst understøttes fremhæves. Med udgangspunkt i en udarbejdet implementeringsmodel viser rapporten, hvordan en række konkrete strategier på nationalt, kommunalt og dagtilbudsniveau kan understøtte optag, implementering og fastholdelse af effektive pædagogiske indsatser i dagtilbud.

Som det fremgår, er der endnu meget begrænset evidensbaseret viden om hvordan talepædagoger kan styrke børns sprog i dagtilbud og skole, men det bør være et fokus i fremtiden –

¹¹ Bleses, D. Laursen, N. B., Kristensen, M. V. & Horn, N. T. (2021). Hvilke indsatser virker i danske dagtilbud? Kortlægning af evidensbaserede indsatser. Rapport udgivet af TrygFondens Børneforskningscenter. Rapporten kan findes her: <https://childresearch.au.dk/publikationer/nyhed/artikel/hvilke-indsatser-virker-i-danske-dagtilbud-kortlaegning-af-evidensbaserede-indsatser>

¹² Bleses, D., Jensen, P., Slot, P., & Justice, L. (2020). Low-cost teacher-implemented intervention improves toddlers' language and math skills. *Early Childhood Research Quarterly*, 53, 64-76.

Bleses, D., Jensen, P., Højen, A., Slot, P., & Justice (2021). Implementing toddler interventions at scale: the case of "We learn together". *Early Childhood Research Quarterly*, 57, 12-26.

Bleses, D., Moos, M., Boisen, L. (2020). Hovedresultater fra forskningsprojektet VLS+. Formidlende rapport.

https://childresearch.au.dk/fileadmin/childre-search/dokumenter/Publikationer/VLS_hovedresultater_FINAL_www.pdf

¹³ Bleses, D. Laursen, N. B. & Munkedal, S. (2021). Udbredelse og implementering af systematiske pædagogiske indsatser: hvordan kommer den forskningsbaserede praksis ud på grøn stue?

både når det kommer til gennemførelse af indsatser og understøttelse af implementering af indsatser gennemført af pædagogisk personale. Potentialet er stort og vi vil gerne undersøge dette. Vi håber I vil være med!